

rülü Ktp., nr. 2491/16, s. 2^a; aynı sayfada 1254 [1838] yılında, *Takvîm-i Vekâyî*' gazetesinin alındığına dair de bir kayıt vardır. Bu husustaki kaydın başlığı "mesârif-i gayr-i mu'tâd" olduğuna göre kütüphane için pek kitap satın alınmamaktaydı. Dört yıllık masraf listesinde kitap satın alınmasıyla ilgili sadece üç kayıt bulunması da bu görüşü desteklemektedir.

Köprülü vakfiyesinde ödünç vermeye dair şartlarda önceki kütüphane vakfiyelerine göre "kütüphanecilik tarihimize kitap iâresi gibi ileri bir hamle" (Cunbur, XI/1-2 [1962], s. 17) değil, belki birkaç asırdan beri yapılan bir uygulamayı bazı esaslara bağlama isteğinin ortaya konmuş olduğu görülür. Vakfiyede önce "taşra ihraç etmeyip ve ettirmeyip" şeklinde bir yasaklama getirilmişse de diğer kütüphanelerdeki uygulama ve muhtemelen öğrencilerin hâlâ ödünç aldıkları kitapları istinsah ederek kitap ihtiyaçlarını giderdikleri düşünülmüş ve kitapların dışarıya çıkarılmaması kaidesine bazı istisnalar getirilmiştir. Zaruret halinde vakıf mütevellisinin bilgisi dahilinde güvenilir kimselere sağlam bir kefil veya rehin karşılığı ödünç kitap verilebilecek, medrese talebeleri de hâfız-ı kütübdan rehin veya kefil karşılığında ödünç kitap alabileceklerdir.

Köprülü Kütüphanesi'nde son derece kıymetli ve nâdir eserler bulunmaktadır. Devlet adamlığı yanında ilmî konularda da söz sahibi olan Fâzıl Ahmed Paşa seçkin bir koleksiyon meydana getirmişti. Bu kütüphanedeki Arapça, Türkçe ve Farsça nâdir eserlerin yanında birçok meşhur âlimin müellif hattı eserleri de mevcuttur (Şeşen, I, 22-25). Köprülü Kütüphanesi'nin biri II. Abdülhamid devrinde, diğeri son dönemlerde Ramazan Şeşen ve arkadaşları tarafından hazırlanmış iki katalog bulunmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

"Fâzıl Mustafa Paşa'nın 1089 Tarihinde Düzenlettiği Köprülü Kütüphanesi Vakfiyesi", Köprülü Ktp., nr. 4, vr. 42^b-60^a; Defterdar Sarı Mehmed Paşa, *Zübde-i Vekâyât* (nşr. Abdülkadir Özcan), Ankara 1995, s. 76-77; Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, III/2, s. 420; Muzaffer Gökman, *Kütüphanelerimizden Notlar*, İstanbul 1952, s. 33-36, 43-48; Ramazan Şeşen v.dğr., *Fihristü mahtûâtı Mektebeti Köprülü*, İstanbul 1406/1986, I-III; Erünsal, *Türk Kütüphaneleri Tarihi II*, bk. İndeks; Müjgan Cunbur, "Vakfiyelere Göre Eski Türk Kütüphanelerinin Yönetimi", *Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni*, XI/1-2, Ankara 1962, s. 3-4, 17; Ahmet Küçükalka, "Köprülü Kütüphanesi", *İlgi*, İstanbul 1984, s. 16-17; M. Tayyib Gökbelgin, "Köprülüler", *İA*, VI, 902.

İSMAİL E. ERÜNSAL

KÖPRÜLÜ MEHMED PAŞA

(ö. 1072/1661)

Osmanlı sadrazamı.

Arnavutluk'un Berat sancağına bağlı Rudnik (Ruznik) köyünde doğdu. Devşirilerek İstanbul'a getirildikten sonra Enderun'da yetişti ve matbah-ı âmirede görevlendirildi. IV. Murad zamanında Enderun'da büyük odalı oldu. Ardından Hazine-i Âmire hademeleri arasında bulundu. Muhtemelen geçimsizliği yüzünden kısa zamanda suvari bölüklerinden birine taşra çıkarıldı. O dönemde Amasya'ya bağlı Köprü (Vezirköprü) kasabasına gidip Ayşe Hanım'la evlendi. Burada bulunması sebebiyle Köprülü olarak tanındı. Eskiden tanıştığı Hüsrev Paşa sadrazamlığa getirilince onun hazine-darı oldu. Hüsrev Paşa'nın katlinden sonra kısa bir müddet Amasya sancak beyliği yaptı, ardından İstanbul'a döndü. Çeşitli voyvodalıklarda, ihtisab ağalığında, Tophâne nâzırlığında, sipah ve silâhdar ağalıklarında bulundu. Çorum sancak beyi iken Bağdat seferine katıldı (1048/1638). Kemankeş Kara Mustafa Paşa'nın sadâretinde rikâb-ı hümayun kapıcılar kethüdâsı ve mîrâhur oldu. Yeniden Amasya sancak beyliğine getirildi. Bu sıralarda vezîriâzam olan Sultanzâde Mehmed Paşa tarafından vezirlik verilerek Trabzon valiliğine tayin edildi. 1057'de (1647) Şam mütesellimi oldu. Varvar Ali Paşa'nın isyanı üzerine Karaman beylerbeyi olarak isyanı bastırmakla görevlendirildi. Çankırı yöresinde Ali Paşa'ya yenilerek ve esir düştü. Bu sırada kuvvetleriyle yetişen İpsir Mustafa Paşa tarafından kurtarıldı. Ertesi yıl Celâli Katircioğlu Mehmed'e karşı gönderildiyse de onu af dilemeye razı edip savaşı önledi.

Köprülü Mehmed Paşa bir müddet Köprü kasabasında vakit geçirdi. İpsir Mustafa Paşa'nın sadâret makamına gelmesi üzerine Trablusşam eyaleti kendisine verildi, fakat buraya gitmeden görev elinden alındı ve yeniden Köprü kasabasına döndü. Bu arada Vâlide Turhan Sultan'ın kethüdâsı olan memleketlisi Mimar Kasım Ağa, Köprülü'yü sadârete aday göstermekteydi. Nihayet kubbe vezirliğine tayin edilerek sadâret yolu açılmış oldu. 26 Zilkade 1067'de (5 Eylül 1657) Boynueğri Mehmed Paşa'nın yerine sadârete tayin edildi. Ancak Köprülü, gerek Vâlide Turhan Sultan'a gerek Padişah IV. Mehmed'e bazı şartlar ileri sürerek mührü öyle kabul edebileceğini ifade etti. Köprü-

lünün şartları özetle şunlardır: 1. Huzura sunulacak her telhisin mutlaka uygulanması, aykırı emir verilmemesi. 2. En küçük rütbeden en büyüğüne kadar yapılacak tayinlere karışılmaması. 3. Devlet erkânından birinin teşvikiyle yetkilerinin sınırlandırılmaması ve icraatına müdahale olunmaması. 4. Kendisini sevmeyenlerin sözlerine önem verilmemesi. Padişah ile vâlide sultan bu şartları yeminle benimsediler. Daha önce hemen hiç dikkat çekmemiş olan yaşlı bir vezirin sadâret makamına getirilmesi, saray çevrelerinde şaşkınlıkla karşılandı. Fakat Köprülü daha ilk icraatında nasıl bir vezîriâzam olacağının işaretini verdi. IV. Murad devrinde İstanbul'da başlayan, Kadızâde Mehmed Efendi taraftarlarıyla sûfi temayül-lü Şeyh Abdülmecid Sivâsi taraftarları arasındaki dinî tartışmalar sebebiyle ortaya çıkan karışıklığa müdahale ederek bu olayın elebaşılarını Kıbrıs'a sürgüne gönderdi. Ardından Bozcaada muhafızı iken savunmada âciz kalıp adayı Venedikliler'e teslim eden Abaza Ahmed Paşa'yı cezalandırdı. Bundan başka dinî telkinlerle cahil halktan para sızdıran Şeyh Sâlim de aynı âkibete uğradı. Eflak voyvodasına mektup yazıp Osmanlı Devleti aleyhine birtakım tertipler düzenlediği gerekçesiyle Patrik III. Partenios'u idam ettirdi. İstanbul'da fesat çıkaran sipahi zorbaları da dağıtıldı. Köprülü bundan sonra Venedikliler'in eline geçmiş olan Bozcaada ve Limni'yi geri almak üzere karadan sefere çıktı. Bozcaada ve Limni geri alınarak Çanakkale Boğazı'nın güvenliği sağlandı.

Bir süreden beri Erdel Beyi II. Rakoczy György, Leh krallığını elde etmek için gizli bir faaliyet içindeydi. İsveç kralı ile anlaşmış, bu gizli faaliyete Eflak ve Boğdan beylerini de karıştırmak istemişti. Osmanlılar, Lehistan ve Erdel'den oluşan güçlü bir kuzey komşuyu siyaseti icabı uygun görmüyordu. Rakoczy, kendisini itaate davet eden üç fermanı da dinlemeyip Lehistan'a saldırdıysa da Kırım kuvvetlerine mağlûp olup dönmek zorunda kaldı. Köprülü Mehmed Paşa Erdel beyi üzerine sefere çıktı (Ramazan 1068 / Haziran 1658). Osmanlı ordusuna Kırım ve Kazak kuvvetleri katıldığı gibi Leh kralı da 12.000 kişilik bir kuvvet göndermişti. Osmanlı ordusu Belgrad üzerinden Yanova'ya yürüyerek bu önemli şehri aldı. Ancak Rakoczy'yi yakalamak mümkün olmadı. Köprülü harekâta devam etme niyetinde olmasına rağmen Celâli Abaza Hasan Paşa isyanı üzerine dönmek zorunda kaldı. Er-

del işini Kenan Paşa'ya havale etti. Barcay Akos da Erdel beyliğine getirildi.

Köprülü Mehmed Paşa, Abaza Hasan Paşa'nın Anadolu'da sebep olduğu karışıklıkların farkındaydı. Önce onu Anadolu'dan uzaklaştırmak için Diyarbakir'den Halep valiliğine tayin ettirdi. Abaza Halep'e gitmeyince kendisini Erdel seferine davet ederek ortadan kaldırmayı planladı. Fakat Abaza sefere de katılmadı. Köprülü'nün zulmünden kaçan birçok üst rütbeli görevlinin Abaza'nın yanına gitmesinin de bunda rolü olmuştur (Nihâdî, vr. 189^b). Bundan sonra Abaza ve maiyeti sadrazamı kolayca azlettirebileceklerini düşünüp çeşitli baskılarda bulundularsa da bunu başaramadılar.

Köprülü Edirne'ye gelip padişahın huzurunda ayak divanına katıldı. Şeyhülislâmdan fetva alınarak Diyarbakir Beylerbeyi Murtaza Paşa'nın emrinde bir kuvvetin Celâîler üzerine gönderilmesine karar verildi. Abaza, Köprülü'ye bir suikast düzenlediyse de o bunu casusları vasıtasıyla öğrenip tedbirini almıştı. Murtaza Paşa ise emrindeki ordu ile Abaza'nın peşine düştü, fakat Ilgın'da yenilgiye uğradı (15 Rebûlevvel 1069 / 11 Aralık 1658). Abaza Hasan Paşa bu galibiyetten sonra kışlamak için önce Antep'e gitti. Fakat baskı ve erzak kıtlığı yüzünden orada tutunamayıp Halep'e çekildi. Burada yanında Köprülü Mehmed Paşa'ya muhalif paşalar da bulunduğu halde bir tertip sonucu yakalandı ve Köprülü'nün emriyle hepsi idam edildi (23-24 Cemâziyelevvel 1069 / 16-17 Şubat 1659). Böylece Köprülü önemli muhaliflerini ortadan kaldırmış ve iktidarı tam anlamıyla eline geçirmiş oldu. Ayrıca isyanı destekleyen Şam'daki yerli kulu teşkilâtını ağır şekilde cezalandırıp buraya yeniçeri birlikleri gönderilmesini sağladı. Bundan sonra Anadolu'da Celâî ve tüfek teftişi başladı. Teftişte binlerce insan katledildi. Halktan 80.000 ka-

dar tüfek toplandı (Naîmâ, VI, 402-405). Bu teftişte askerî zümreden birçok kimse cezalandırıldığı gibi müderris ve kadı gibi ilmiyeden de çok kişi aynı âkıbete uğramıştı. Köprülü Mehmed Paşa bu katliamdan dolayı çağdaş tarihçilerin ağır tenkitlerine uğramıştır.

Anadolu'da sükûnetin sağlanması üzerine Köprülü Mehmed Paşa padişahla birlikte Bursa seyahatine çıktı (Şevval 1069 / Temmuz 1659). Rakoczy'nin tekrar Erdel beyliğine tayini için Bursa'ya gelen Avusturya elçisinin istekleri kabul edilmedi. Zira Rakoczy, Eflak Beyi Mihnea ile birlikte isyana devam ediyordu. Silistre Valisi Can Arslan Paşa, Kırım kuvvetlerinin de katılmasıyla Mihnea'yı mağlûp etti. Budin Beylerbeyi Seydi Ahmed Paşa da Rakoczy üzerine gönderildi. Rakoczy yenilgiye uğradı. Ardından Kaptanıderyâ Köse Ali Paşa Avusturya işgalinde bulunan Varrat üzerine serdar tayin edildi. Çok müstahkem olan bu kale kırk beş günlük muhasaradan sonra alındı. Osmanlı Devleti'nin Erdel ve Eflak işleriyle uğraşmasını fırsat bilen Venedik, bazı Avrupa devletlerinden topladığı 120 gemilik bir donanma ile Hanya önlerinde asker çıkardı. Serdar Katircioğlu Mehmed Paşa'nın sert mukavemetiyle karşılaşan Venedikliler bir müddet sonra adayı terketmek zorunda kaldılar.

Köprülü yaşının bir hayli ilerlemiş olmasından dolayı hasta ve yorgundu. Bu sebeple padişaha, kendisine halef olarak Halep beylerbeyiliğine tayin edilen oğlu Fâzıl Ahmed Paşa'yı telkin etti. IV. Mehmed bunu kabul etti. Fâzıl Ahmed Paşa hemen çağrılıp sadâret kaymakamı oldu. Köprülü Mehmed Paşa padişahla birlikte bulunduğu Edirne'de vefat etti (7 Rebûlevvel 1072 / 31 Ekim 1661). Bazı Osmanlı kaynaklarında öldüğü sırada seksen altı yaşında olduğu belirtilir (Silâhdar, I, 226). Cenazesi İstanbul'a getirilerek Çemberlitaş'ta yaptırdığı külliye de defnedildi.

Köprülü Mehmed Paşa, beş yılı aşan sadâretinde siyasî ve askerî disiplinin tesisinde büyük bir dirayet gösterdi. Sadâreti bazı şartlar ileri sürerek kabul etmesindeki maksat devleti içine düştüğü durumdan kurtarmaktı. Köprülü'nün sadâreti ne kadar geçen sekiz yıllık zaman içinde on üç sadrazam değişmiş olmasına rağmen muktedit bir sadrazam bulunamamıştı. Bunların arasındaki iş bilir sadrazamlar ise etrafın baskısı yüzünden azledilmişlerdi. Burada padişah ve vâlide sultanla sadrazam arasındaki karşılıklı güvene işaret etmek gerekir. Bu sayede

Köprülü durumunu sağlamlaştırdı kendisine rakip olabilecek devlet erkânını sındırdı. Rakiplerini ortadan kaldırmakta tereddüt etmedi. Köprülü, kendisine halef olarak düşündüğü oğlu Fâzıl Ahmed Paşa'ya daha güvenli bir ortam bırakmayı düşünmüş olmalıdır. Abaza Hasan Paşa isyanının bastırılmasından sonra Anadolu'da uygulanan teftişte öldürülenler için kaynaklarda verilen büyük rakamlar abartılıdır. Bazı kaynaklarda çok kan döktüğü gerekçesiyle ağır bir şekilde itham edilir. Nitekim Silâhdar Fındıklı Mehmed Ağa onu "hunhar" diye niteler ve öldürttüğü insanların mallarını gasbederek elde ettiği servetle hayrat yapan bir vezir olarak gösterir (a.g.e., I, 226). Bazı kaynaklarda ise memleketi hainlerden temizleyen hayırlı bir idareci şeklinde nitelendirilmiştir (Defterdar Sarı Mehmed Paşa, s. 6; Tayyârzâde Atâ Bey, II, 69-70). Özellikle Naîmâ onu devleti içinde bulunduğu zor durumdan çıkaran, refah ve huzuru sağlayan büyük bir devlet adamı olarak görür.

Vezîriâzamılığı sırasında Yeniçeri Ocağı'nı disiplin altına alan Köprülü Mehmed Paşa ulûfe tevziindeki yolsuzluklara el koymuş ve iktidarını sağlamlaştırmak için daha sadâretinin başlarında kendisine bağlı bir casus teşkilâtı kurmuştu. Gemilerdeki kürekçilerin mağduriyetini önlemek üzere kürekçi akçesi adı altında bir ödenek ihdas etmiş, her cuma divan toplantısından sonra mevâlî ve müderrislerin sadrazamı Arz Odası'nda ziyaretlerini lüzumsuz bulup kaldırmış, kubbe vezirlerinin sayısını da azaltmıştı. Bozcaada ve Limni'nin istirdadından sonra Çanakkale Boğazı'ndaki istihkamları tamir ve yeniden inşa ettirdiği gibi Kazak eşkıyasına karşı Karadeniz'e çıkış yolu üzerinde tedbirler almıştı. Köprülü Mehmed Paşa ayrıca Turhan Vâlide Sultan'a çok büyük bir hürmet göstererek padişah üzerinde etkili olmuştur. Müellifler onu devlet idaresinde tecrübeli, kurnaz ve şiddetli bir mizaca sahip olduğunu belirtirken icratlarını daima ön plana çıkarırlar. Köprülü Mehmed Paşa, kendisinden sonra sadâret makamına geçecek olan oğulları, akrabaları ve damatlarıyla XVII. yüzyılın ikinci yarısından itibaren devlet idaresinde ön safta yer almış Köprülüler ailesinin de kurucusu olmuştur.

Köprülü Mehmed Paşa hayır eserlerinin çokluğu ile dikkati çekmektedir. Bozcaada Venedikliler'den kurtarıldıktan sonra tahribata uğramış olan Mihçı Camii ve Muallimhânesi Köprülü tarafından yeniden inşa edilmiştir. Ayrıca adada mescid

Köprülü Mehmed Paşa'nın temsili bir resmi

ve mektep de yaptıran Köprülü bunlar için hamam, dükkânlar, yel değirmenleri ve han vakfetmiştir. Bunlardan başka Yanova'da, Rudnik'te, Turhal'da, Vezirköprü'de, Lefke'de, Şam eyaletinde Cısrışur'da, Gümüşhacıköy'de, Bolu sancağında Taraklı kasabasında, Erdel'de Arad kasabasında hanlar, camiler, mescidler, mektepler, çeşmeler gibi hayır eserleriyle Macaristan'da Körös nehri üzerinde değirmen yaptırmıştır. Bunlara gelir sağlamak üzere Limni, Yanova, Köprü, Osmanlı, Merzifon, Akhisar, Bilecik ve başka yerlerdeki mülk köylerinin bütün resimleri ile hâsılatını vakfetmiştir. Vezirköprü'de su yolu, Hendek ile Sapanca arasında uzun bir köprü ile Hakim Hanı ve Antalya'da vakıfları da bulunmaktadır. Zevcesi Ayşe Hanım adına Vezirköprü'de bir de çeşme inşa ettirmiştir. İstanbul'da inşasını başlattığı külliye'nin bazı bölümleri daha sonra oğlu Fâzil Ahmed Paşa tarafından yaptırılmıştır (bk. KÖPRÜLÜ KÜLLİYESİ).

BİBLİYOGRAFYA :

Nevzat Kaya, *Karaçelebizâde Abdülaziz Efendi'nin Zeyl-i Ravzatü'l-ibrâr'ı* (doktora tezi, 1990), İÜ Ed. Fak., Genel Kitaplık, nr. TE 81, s. 397, 400, 408, 416, 417, 423, 425; Mehmed Halife, *Târih-i Gilmânî* (haz. Ahmed Refik), İstanbul 1340 (TOEM ilâvesi), s. 44, 47, 51, 52, 53, 55; Nihâdî, *Târih*, TSMK, Bağdat Köşkü, nr. 219, vr. 189^b, 190^a, 191^b-192^a, 193^a; Vecihî Hasan, *Târih*, Süleymaniye Ktp., Hamidiye, nr. 917, vr. 59^b, 60^{a-b}, 62^b-63^a, 66^{a-b}, 67^a, 69^b-70^a; Behce-tî, *Târih-i Sülâle-i Köprülü*, Köprülü Ktp., Ahmed Paşa, nr. 212; Fahri Çetin Derin, *Abdurrahman Abdi Paşa Vekâyi'nâme'si* (doktora tezi, 1993), İÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 83, 102, 103, 104, 117, 123, 124, 130; Anonim Osmanlı Tarihi: 1099-1116/1688-1704 (haz. Abdülkadir Özcan), Ankara 2000, s. 28, 133, 263; Naimâ, *Târih*, IV, 453-454; V, 200; VI, 22, 246, 247, 261-262, 330, 331, 332, 334, 336, 339, 344, 348, 359, 361-362, 365, 372-378, 379, 380, 381, 383, 398, 401-406; Defterdar Sarı Mehmed Paşa, *Zübde-i Vekâyât* (haz. Abdülkadir Özcan), Ankara 1995, s. 3-4, 6, 7, 34, 110, 256, 364, 554; Silâhdar, *Târih*, I, 12, 57-59, 64, 67, 69-72, 145, 147-148, 220, 221, 225-226, 228; *Hadikatü'l-vüzerâ*, s. 104-106; Şeyhî, *Vekâ-yi'l-fuzalâ*, I, 339, 347, 464, 518, 588, 590, 603, 604, 659, 711; II-III, 61, 64, 80, 101, 218, 605; Râşid, *Târih*, I, 6, 11, 13, 14, 16-19; *İsâzâde Târihi* (haz. Ziya Yılmaz), İstanbul 1996, s. 34, 43, 44, 47, 52, 56, 69, 71, 87; Hammer (Atâ Bey), X, 98, 99, 102, 155, 160, 195, 196, 201, 211, 237, 251, 265, 266, 267; Tayyazâde Atâ Bey, *Târih*, İstanbul 1292, II, 68-71; Hüseyin Hüsameddin [Yasar], *Amasya Târihi*, İstanbul 1928, s. 81, 88, 89, 98, 99, 100, 101, 102, 106-109, 110, 120, 121, 124, 125, 127, 130, 135, 140, 141, 142; *Sicill-i Osmânî*, IV, 173-174; Ahmed Refik [Altınay], *Köprülüler*, İstanbul 1331, I; Uzunçarşılı, *Merkez-Bahriye*, s. 48, 116, 121, 129, 130, 131, 140, 160, 191, 250, 496; a.mlf., *Kapukulu Ocakları*, I, 511-512; II, 55, 171,

180, 185, 187, 208-209; a.mlf., *Osmanlı Tarihi*, III/1, bk. İndeks; a.mlf., "Barcsay Akos'un Erdel Krallığına Ait Bazı Orijinal Vesikalar", *TD*, sy. 7 (1953), s. 51-68; Mücteba İlgürel, *Abaza Hasan Paşa İsyanı* (doçentlik tezi, 1976), İÜ Ed. Fak., Genel Kitaplık, nr. TE 34, tür.yer.; Mustafa Ali Mehmet, "Romen Vekayinâmelerine Göre Köprülü Sadrazamlar ve Bazı Olaylar", *Beşinci Milletlerarası Türkoloji Kongresi: Tebliğler*, İstanbul 1985, II, 449-458; M. Münir Aktepe, "İpşir Mustafa Paşa ve Kendisiyle İlgili Bazı Belgeler", *TD*, sy. 24 (1970), s. 45-58; Cengiz Orhonlu, "1657 Tarihli Bozcaada Tahriiri ve Adadaki Türk Eserlerine Ait Bazı Notlar", a.e., sy. 26 (1972), s. 67-74; Yasemin Demircan - Hamza Keleş, "Köprülü Mehmed Paşa'nın 1068 (1658) Tarihli Bozcaada Vakfıyesi", *Gazi Üniversitesi Kastamonu Eğitim Dergisi*, VII/2, Kastamonu 1999, s. 127-142; M. Tayyib Gökbiçgin, "Köprülüler", *İA*, VI, 892-897; a.mlf. - R. C. Repp, "Köprülü Mehmed Paşa", *Eİ²* (İng.), V, 256-259.

MÜCTEBA İLGÜREL

KÖPRÜLÜZÂDE FÂZİL AHMED PAŞA (ö. 1087/1676)

Osmanlı sadrazamı.

1045 (1635-36) yılında Amasya'nın Köprü (Vezirköprü) kasabasında doğdu. Köprülü Mehmed Paşa'nın oğludur. Annesi buranın voyvodası Yûsuf Ağa'nın kızı Ayşe Hanım'dır. Yedi yaşında iken babasıyla birlikte İstanbul'a gitti; burada dönemin ünlü ilim adamlarından ders aldı ve Karaçelebizâde Abdülaziz Efendi'den mülâzım oldu. On altı yaşından itibaren Ahmed Paşa, Kasım Paşa, Sahn-ı Semân ve Sultan Selim medreselerinde "paşazâde" unvanıyla müderrislik yaptı. Ancak âlimler arasındaki ihtilâf ve dedikodular yüzünden (Defterdar Sarı Mehmed Paşa, s. 7) on yıla yakın devam eden bu meslekten babasının sevkıyla ayrılarak mülkiyeye geçti. 1069 (1659) yılından itibaren Erzurum ve Şam valiliklerinde bulundu. Şam'da yaptığı bazı vergi indirimleriyle halkın

sevgisini kazandığı gibi bu bölgedeki tanınmış ailelerden Şihâb ve Ma'noğulları'nı sindirip devlete vergi vermelerini sağladı. Bu arada Sayda, Beyrut, Safed dolaylarını ayrı bir beylerbeyilik haline getirerek doğrudan merkeze bağladı. Daha sonra Halep beylerbeyiliğine tayin edilen Ahmed Paşa, henüz görevinin başına geçmeden merkeze çağrılarak İstanbul makamımlığına getirildi. Ancak iki ay kadar sonra babasının rahatsızlanması üzerine Edirne'ye gitti ve önce sadâret kaymakamı oldu, babasının vefatı üzerine de vezîriâzamlığa tayin edildi (8 Rebîülevvel 1072 / 1 Kasım 1661).

Babasından iç meseleleri önemli ölçüde halledilmiş bir ülke devralan Ahmed Paşa, on beş yıl süren sadrazamlığı döneminde daha ziyade dış meselelerle meşgul oldu. Önce Erdel meselesini çözmeye çalıştı. Avusturyalılar'ın Erdel prensi yapmak istedikleri Kemeny Janos'un (Kem-yanoş) Avusturya'dan aldığı yardım kuvvetiyle Osmanlılar'ın beyliğe getirdiği Apafy Mihaly'ye karşı yürümesi üzerine bir yandan Mihaly'ye mektup gönderirken öte yandan Yanova Beylerbeyi Küçük Mehmed Paşa'yı Erdel'i ve Apafy'yi korumakla görevlendirdi. Ardından Avusturya'ya karşı sefer kararı alındı. 5 Ramazan 1073'te (13 Nisan 1663) Edirne'den hareket eden Ahmed Paşa Belgrad'a ulaştığında Avusturya'dan barış talebi geldi. Eszek'te yapılan iki toplantıda Avusturya elçilerine imparatorlarının Erdel'e saldırarak burada Szekelyhid ve Kolojvar kalelerini zaptettiğini, Kanije civarında Zrinyvar (Yenikale) Kalesi'ni yaptırdığını söyleyerek bunlardan birincisinin iadesini, ikincisinin yıktırılmasını, esir alınan müslümanların hemen serbest bırakılmasını, Kanûnî Sultan Süleyman dönemindeki gibi Avusturya'nın Osmanlı Devleti'ne her yıl 30.000 altın vergi ödemesini istedi. Bu talepler reddedildi. Budin'e varıldığında yapılan istişarede 1605 yılında alınıp Erdel Krallığı'na bağlanan, fakat bir süre önce Avusturya işgaline uğrayan Uyvar üzerine gidilmesi kararlaştırıldı. Kale kuşatma altına alındı. Bu sırada imparatorun ünlü kumandanlarından İtalyan asıllı Montecuccoli kumandasındaki Avusturya ordusu mağlûp edilmiş, Kırım kuvvetleri Viyana önlerine kadar uzanmıştı. Sonunda kale kumandanı Forgacs, 21 Safer 1074 (24 Eylül 1663) tarihinde müdafilerin can ve mallarına zarar gelmemesi, ağırlıkların nakli için 400 kadar araba tahsis, bir günlük erzak verilmesi gibi şartlarla Uyvar'ı teslim etti (Râşid, I, 48). Biz-

Köprülüâde
Fâzil
Ahmed
Paşa'nın
temsilî
bir resmi